

Jazzklass. Folkhögskolan som intermediär utbildningsinstitution

ERIK NYLANDER

avdelningen Pedagogik och vuxnas lärande,
Linköpings universitet

TOBIAS DALBERG

forskningsnätverket Utbildnings- och kultursociologi (SEC),
Uppsala universitet

I denna utbildningssociologiska studie placeras folkhögskolorna in i det svenska utbildningslandskapet och presenteras som intermediära utbildningsinstitutioner vilka står i relation till studieprogram på gymnasieskolorna samt efterföljande studiealternativ på högskolorna. Först presenteras en kartläggning av volymtillströmningen till folkhögskolorna under den senaste femtonårsperioden, där vi visar att antalet deltagare på allmänna linjer har minskat, medan antalet deltagare på de särskilda linjerna inriktade på musik- och annan estetisk verksamhet haft betydande volymökningar. Därefter används registerdata från SCB över folkhögskolekohorter mellan åren 2000 och 2002 för att analysera vilka sociala grupper det är som studerat på vilken typ av folkhögskoleutbildning. Resultaten visar att folkhögskolorna används av olika sociala grupper beroende på om de fokuserar på musiklinjer, estetlinjer och allmänna linjer. Ytterligare skillnader i rekryteringen framträder om man jämför olika profiler på musikområdet. Ett särskilt fokus för analysen är rekryteringen till Skurups och Fridhems jazzlinjer, vilket vi tar som exempel på hur somliga folkhögskoleprogram utvecklats till elitlinjer.

Skurups folkhögskolas JazzMusiklinjer presenterar

Musiker och lärare som undervisar på JazzMusiklinjerna:
 Fredrik Kronkvist - ensemble, blås // Torben Waldorff - musikteori, gitarr, studio
 Maggi Olin - ensemble // Daniel Fredriksson - ensemble // Peter Nilsson - trummar, ensemble
 Jens Ulvsand - ensemble, konsertverksamhet // Göran Schelin - ensemble, repertoarkännedom
 Almaz Yebio - sång, sångensemble // Daniel Franck - bas, ensemble // Loic Dequidt - piano, ensemble
 Lennart Persson - gehör // Andreas Andersson - ensemble, blås

Några av våra gästlärare:
 Joe Lovano, Steve Coleman, Chris Potter, Jason Marsalis, Joakim Milder, Antonio Sanchez
 Kurt Rosenwinkel, Ingrid Jensen, Dave Liebman, Joey Calderazzo, Adam Nussbaum, Bobo Stenson
 Jonas Kullhammar, Steve Swallow, Amanda Sedgwick, Mats Gustafsson, Palle Danielsson
 Linda Kallerdahl, Jeremy Pelt, Jacob Karlzon, Thomas Jäderlund, Erika Angell, Anders Jormin
 Anders Kjellberg, Mattias Windemo, Thomas Gustafsson, Kent Wernmann, Lee Konitz

Ett axplock av våra tidigare elever och ett stort grattis till alla framgångar!
 Fredrik Ljungqvist*, Fabian Kallerdahl*, Samuel Hällkvist*, Amanda Sedgwick*, Ludvig Berghe
 Jon Falt, Klas Nevrin, Daniel Karlsson*, Lisen Rylander Löve, Fredrik Nordström*, Miriam Aida
 Nils Berg*, Pernilla Andersson, Matti Ollikainen, Krister Jonsson*, Karl-Martin Almqvist
 Josefín Cronholm*, Anders Vestergård, Klas Lindquist, Mariam Wallentin* (Wildbirds & Peacedrums)
 Pontus Winnberg, Beldina Nyadwe, Mattias Hjorth, Fredrik Rundqvist, Linus Lindblom
 Fredrik Lindborg, Kristian Harborg, Staffan Svensson, Linda Kallerdahl*
 Jeanette Lindström*, Nils Ölmedal, Johan Bertling, Jacob Karlzon*

* Jazz i Sverige-vinnare

Snart utökar vi med Folk och Rockutbildningar i samma berömda koncept som på Jazzutbildningarna
 Besök oss på www.fhsk.skurup.se // 0411-558900 // Skurups Folkhögskola, Kyrkogatan 68, 274 33 Skurup

Skurups folkhögskola

Figur 1. Annonstext från Skurups folkhögskolas jazzmusiklinjer i *Orkesterjournalen*, 2010,#2, s. 77.

I en annons i facktidskriften *Orkesterjournalen*¹ gör Skurups folkhögskola reklam för sina jazzmusiklinjer. Annonsen är en halvsida lång och består av en huvudrubrik och tre underrubriker. Annonsens huvudtitel – ”Skurups folkhögskolas Jazzmusiklinjer presenterar.” – tycks anspela på filmens värld där kända skådespelare enligt konventionen presenterats före filmens egentliga händelseutveckling. Annonsens tre underrubriker namnger musiker och lärare för jazzlinjernas instrument- och ensemblespel, jämte en rad internationellt ryktbara jazzmusiker som fungerat som gästlärare på skolan samt ”ett axplock” av framgångsrika alumni. Totalt består annonsen av ett sjuttiototal namn, varav ett tiotal kvinnor.

Undersöker vi annonsen noggrannare ser vi att det bredvid namnen på vissa av de tidigare eleverna finns en asterisk som visar att eleverna erhållit den prestigefyllda ”Jazz-i-Sverige”- utmärkelsen. Avsändaren passar också på att rikta ”ett stort grattis till alla framgångar” till forna jazzelever vilka därigenom tycks bilda en naturlig målgrupp för annonsen. De dryga 70 namn som figurerar i annonsen är antagligen relativt okända för de flesta svenskar och dess placering i facktidskriften *Orkesterjournalen*, dess förtroliga tilltal och de

1 *Orkesterjournalen* grundades i oktober 1933, vilket gör den till världens äldsta jazztidskrift som fortfarande existerar. Målgruppen är läsare som är intresserade av jazz på scen och skiva.

många namngivelserna indikerar att man vänder sig till en bestämd, men begränsad, läsekrets av musiker och jazzkonnässörer.

De anspråk på legitimitet inom jazzens värld som annonsen ger uttryck för har också visst stöd av tidigare forskning. Nylander (2010) visar till exempel att nio av elva "Jazz-i-Sverige"-vinnare mellan åren 2001–2010 var elever på just jazzlinjen vid Skurups folkhögskola. Även i Sveriges Radios pris Jazzkatten för "Årets nykomling" dominerar Skurups alumni åren 2001–2010. Tillsammans med före detta elever vid Fridhems jazzlinje i Svalöv blir deltagarna föremål för över 90 procent av alla utmärkelser orienterade mot yngre nyskapande svensk jazz.² Det genomsnittliga söktrycket till Skurup och Fridhems jazzlinjer för höstterminen 2009 var 17 respektive 18 sökande per utbildningsplats, medan motsvarande siffra för Kungliga Musikskolans kandidatlinje i jazz var 7 sökande per utbildningsplats.³

I den här artikeln ska vi försöka förstå den roll som folkhögskolornas profillinjer i musik tillskansat sig på jazzens fält i relation till bredare omvandlingsprocesser för folkhögskolorna. För det första kommer deltagarvolymerna inom det estetiska verksamhetsområdet jämföras med storleken på den allmänna linjen över tid. För det andra jämförs rekryteringen till jazzinriktningarna på Skurups och Fridhems folkhögskolor med andra musiklinjer, estetiska och allmänna linjer med avseende på vilka sociala grupper som använder dem.⁴ För det tredje undersöks musikedtagarnas vidare utbildningsgång, med särskilt fokus på övergången till musikprogrammen på högskolan (musiker och musiklärare). I en avslutande sammanfattande analys prövar vi olika sätt att generalisera och förstå våra resultat, särskilt i relation till tidigare utbildningssociologisk forskning på området.

Historisk bakgrund: Folkhögskolan och vägen mot kulturella fält

Folkhögskolans sociala rekrytering har ändrat karaktär genom dess snart 150-åriga historia. En viktig bakgrund är att folkhögskolorna inte har någon nationell läroplan, vilket möjliggjort för att ändra kursinnehåll för att appellera till nya målgrupper i takt med att det allmänna skolsystemet expanderat (Larsson, 2013). Under den första perioden som storskalig utbildningsinstitution var folkhögskolorna primärt till för söner till självägande bönder (Zeuner, 2010).

2 I den fortsatta texten kommer vi att använda benämningen deltagare istället för elev när det gäller folkhögskolorna.

3 Söktrycket för Fridhem och Skurups jazzlinjer hösten 2009 rapporteras i Nylander (2010, s.180). För söktrycket till Kungliga Musikskolans kandidatutbildning i jazz förlitar vi oss på uppgifter från deras egen årsberättelse: http://www.kmh.se/assets/files/pdf/KMH_arsberattelse_2010.pdf (hämtad: 2013-11-13)

4 Artikeln har skrivits inom ramen för VR-projektet "Konsten att lyckas som konstnär" lett av Martin Gustavsson, SCORE, Stockholms Universitet.

De svenska folkhögskolor som öppnade sina verksamheter allra först, år 1868 startade exempelvis Hvilan och Önnestads folkhögskolor, gjorde det i en tid då en överväldigande majoritet av befolkningen bodde och arbetade på landsbygden. Det var inte utan långdragna kontroverser och stridigheter som folkhögskolornas rekryteringsbas därefter successivt utvidgades till att omfatta arbetare samt att i högre utsträckning anta även kvinnor. Från sekelskiftet 1900 och fram till mitten 1930-talet förändras dock folkhögskolorna successivt sin rekrytering till att i högre grad innefatta även arbetare, icke-jordägande bönder samt genom att kvinnor fick tillträde till det allmänna kursutbudet (Lundh Nilsson, 2010).

De svenska folkhögskolorna kom även att bli viktiga institutioner i relation till politikens och kulturens fält. Böndernas behov av politisk-demokratisk skolning var ett viktigt argument i debatten redan vid tiden för de första folkhögskolornas framväxt (Tengberg, 1968). När det gäller perioden efter sekelskiftet 1900, är det främst folkhögskolornas skolning inom arbetarrörelsen och dess organisationsliv (SAP, LO, ABF) som uppmärksammats i tidigare folkbildningsforskning. Det gäller i synnerhet kopplingen mellan Brunnsvik folkhögskola och det ledande skiktet inom den svenska arbetarrörelsen (Berggren, 1988; Jansson, 2012).

Folkhögskolornas roll som förberedelse för litterära och journalistiska karriärer har studerats av litteratursociologen Lars Furuland (Furuland, 1971, Furuland & Svedjedal, 2006, s. 113ff). Furuland menar att folkhögskolans allmänna linjeutbud tjänat som betydelsefull bildningsinstans för de skrivande yrkena (författare, publicister, journalister) samt för elever från relativt blygsamma hemförhållanden, primärt pojkar från bonde- och arbetarklasshem. På ett ytligt plan kan man konstatera att de författare som Furuland studerar vanligtvis var verksamma på allmänna och allmänbildande linjer – vilka då kallades för vinterkurser och sommarkurser – medan dagens kulturella skolning oftast sker på så kallade *särskilda linjer*, till exempel skrivarlinjer.

Den generella utbildningsökning som inträffade under andra halvan av 1900-talet skapade en diskussion om "linjedifferentiering" på folkhögskolorna. Vissa menade att skolformen borde kunna förbereda för vidare högskolestudier. Terning (1967) beskriver hur det redan under 1940-talet artikuleras ett behov av att inrätta särskilda linjer på folkhögskolorna. Specialiseringen ansågs samtidigt kontroversiell mot bakgrund av den bildningssyn som då dominerade på folkhögskolorna. Å ena sidan uttrycktes farhågor för att de särskilda linjerna skulle få "realskolekaraktär", å andra sidan såg man en risk att folkhögskolan skulle härbärgera regelrätta "yrkesutbildningar", två hotbilder som fördjupade folkhögskolestudier alltså haft att navigera emellan.

Mellan den tid som är föremål för Furulands forskning om svenska arbetarförfattare och tillkomsten av särskilda estetlinjer inom exempelvis skivande eller musik sker det även en rad skolreformer vilka skapar en bred utbildningsexpansion i den svenska befolkningen. En rak jämförelse mellan tidpunkterna kan därför vara något vilseledande. De studier som finns att tillgå om linjedifferentieringens effekter pekar helt klart mot att det estetiska verksamhetsområdet expanderat kraftigt, i synnerhet de särskilda linjerna i musik, när folkhögskolorna väl gavs chansen att erbjuda mer specialiserad undervisning koncentrerad till specifika ämnesområden (Terning, 1967, s. 251; Hartman, 1993; s. 309ff; Larsson, 2007, s. 86ff).⁵ Grandin (2009, s. 104) menar att antalet särskilda linjer i musik växer särskilt mycket mellan åren 1972 och 1990, då inte mindre än 26 nya folkhögskolor inrättar en eller flera musiklinjer. År 2009 var antalet folkhögskolor med musiklinjer 50 till antalet (Nylander, 2010).

Tillkomsten av Skurups och Fridhems jazzlinjer

Bland de folkhögskolor som öppnar musiklinjer under 1970-talet fanns Skurup och Fridhem. Från början hade dessa linjer en mer allmänmusikalisk karaktär, och först runt 1980 övergår de till mer specialiserad undervisning inom jazz (Skurup) och rytmik (Fridhem). Verksamhetsutvecklingen verkar ha haft ett samband med rekryteringen av en ny lärarkår på musiklinjerna vid Skurup och Fridhem, primärt genom nyutexaminerade musiker och lärare från musikhögskolan i Malmö.⁶ Det första improvisationsbaserade programmet på svensk högskola var "Improvisationspedagogutbildningen" vid Malmö Musikhögskola, vilken startade i mitten på 1970-talet som en av flera utbildningar med "bimusikalisk tvåämnestruktur" (Olsson, 1993; Arvidsson, 2011). Den första årskullen av detta program utgjordes av jazzgruppen Nexus vars medlemmar - Ulf Rådelius, Jörgen Nilsson, Håkan Rydin och Anders Lagerlöf - mot slutet på 1970-talet startade en sommarkurs i improvisation på Skurups folkhögskola. Ulf Rådelius var sedan, enligt egen utsago runt 1980, med om att omforma den längre musiklinjen vid Skurups folkhögskola till en renodlad jazzlinje.⁷

5 Anna Larsson (2007, s.78ff) har spårat förändringarna i folkhögskolornas funktion till ändringar i folkhögskolornas regelverk under 1940-talet. Larsson härleder födelserna av musikfolkhögskolorna vid Framnäs folkhögskola och Folkliga musikskolan i Arvika till 1950-talet då den s.k. *Ingesundstadgan* tillerkände dem status som folkhögskolor.

6 Denna bakgrundsbeskrivning av Skurup och Fridhems jazzlinjer bygger på telefonintervjuer genomförda med Ulf Rådelius, Roger Johansson och Ann-Kristin Vernersson under vintern 2013.

7 Rådelius var också linjeledare på Skurup åren 1986–1996. Före honom hette linjeledaren Kjell Åke Nilsson (1980–1986). Rådelius efterträddes av Bengt "Mulle" Holmqvist (1996) vilken i sin tur lämnade över till Skurups nuvarande linjeledare Fredrik Kronkvist i mitten på 00-talet.

Ungefär vid samma tid övergick även musiklinjen vid Fridhems folkhögskola från att ha varit en musikterapeutisk och allmänmusikalisk kurs till att alltmer fokusera på rytmiska och improvisationsbaserade inslag. Även Fridhems musiklinje har tydliga kopplingar till Musikhögskolan i Malmö, dels genom att många av de första musikerna och musiklärarna var utbildade inom rytmik på denna högskola, och dels genom att många av dem som kom att tjänstgöra på skolan fortsatt sina karriärer där eller varit verksamma i bägge skolformerna parallellt.⁸ När linjerna vid Skurup och Fridhem kom att fokusera alltmer på jazz- och improvisationsmusik, vilket från början var en mindre entydig linjeprofil i Fridhems fall, ökade också söktrycket. Eftersom antalet sökanden kom att överstiga antalet tillgängliga studieplatser inrättades antagningsprov, så kallade auditions, där kandidater fick provspela för inträde.

För de antagna gav folkhögskolelinjerna stort utrymme för ensemblespel och mer informella lärandepraktiker. Dessa lärandepraktiker lär ha varit något som inte betonades i lika hög utsträckning på högskolornas musikprogram vid denna tid, vilka dominerades av konservatorietraditionens traderingsideal och ett lärande baserat på noter (Olsson, 1993, s. 134-136).⁹ Sedan 1980 fram till idag har Skurup och Fridhems jazzlinjer både konkurrerat och samarbetat kring frågor om personal- och studentrekrytering, turnéer och internationella samarbeten. Båda musiklinjerna är medlemmar i det internationella nätverket *International Association Schools of Jazz* som träffas årligen för att utbyta tankar och idéer om jazzutbildning samt för att jamma musicera över nationsgränserna.

Ett utbildningssociologiskt perspektiv på folkhögskolan

I ett utbildningssociologiskt perspektiv ställs ofta frågor om hur fördelningen av olika slags tillgångar i samhället relaterar till positioner inom utbildningssystemet. Ett centralt tema är således de utbildningsstrategier genom vilka

8 Exempelvis var den nuvarande rektorn på Musikhögskolan i Malmö (MAH, 2013), Ann-Charlotte Carlén, ledare för musiklinjen vid Fridhem under en treårsperiod i begynnelsefasen. Del av det tidiga lärarlaget var även Ann-Krestin Vernersson, *Carl-Axel Andersson, Anna Arvidsson som alla är anställda lärare och professorer på MAH i skrivande stund*. Fridhems nuvarande rektor Roger Johansson var linjeledare under en lång rad år, även han med musikerutbildning i botten. *1999 kom musiklinjen under ledning av Mats Holtne, som även tjänstgör som Gitarrlärare på MAHs jazzmusikerutbildning.*

9 Olsson (1993) argumenterar i en avhandling om SÄMUS-utbildningarna 1971–1979, bland vilka vi finner Malmös improvisationspedagogutbildning, att utbildningsinnehållet uppvisade både skillnader och likheter i förhållande till konservatorietraditionen. Olsson ställer det han kallar ”reproducerande” konservatorieutbildning mot något han kallar ”det kreativa idealet”. Enligt Olsson (1993) startar SÄMUS upp som en revolt konservatorietraditionen för att senare alltmer gradvis införlivas i dess lärandepraxis.

olika sociala grupper försöker återskapa eller förbättra sina positioner på arbetsmarknaden (Bourdieu & Boltanski, 1985). I en svensk kontext har utbildningssociologen Mikael Palme i avhandlingen *Det kulturella kapitalet* (2008) undersökt hur sociala och kulturella hierarkier tar sig uttryck i rekryteringen till svenska gymnasieskolor i Stockholmsområdet. Inspirerad av Bourdieu, använder Palme begreppet *utbildningslandskap* för att beskriva ett strukturerat fält ”där utbildningsinstitutioner och utbildningar med olika historia befinner sig på olika avstånd från varandra, horisontellt såväl som på höjden, och i vilket individen efter förmåga förflyttar sig” (Palme, 2008, s. 13). En viktig teoretisk utgångspunkt är att enskilda utbildningar får en position i relation till andra utbildningar i funktion av vilka grupper som befolkar dem. Med andra ord får de en sociologisk mening *relationellt*. Utbildningslandskapet kan i detta perspektiv betraktas som flera strukturerade rum vilka uppvisar både horisontella och vertikala skillnader i avseende på hur de används socialt av grupper med olika tillgångar.

Att på liknande sätt analysera folkhögskolornas linjer med hjälp av kvantitativa utbildningssociologiska metoder är ovanligt. Det går dock att identifiera ett par sociologiska studier av folkhögskolorna som diskuterar deras sociala rekryteringsmönster. Sociologerna Jonsson och Gähler (1995) har, inom ramen för ett annat utbildningssociologiskt perspektiv, undersökt folkhögskolans rekrytering med hjälp av regressionsanalyser av data baserade på telefonintervjuer genomförda med ett urval deltagare. De fann då att den grupp som är tydligast överrepresenterad på folkhögskolorna var de funktionshindrade. I relation till yrkeskategorier finner Jonsson och Gähler (1995) en relativt jämn klassmässig fördelning vad beträffar folkhögskolestudier. Deras resultat är dock synnerligen svårtytt, inte minst eftersom de i analysen inte håller isär olika typer av folkhögskolestudier.

På musikens område har pedagoger belyst hur Framnäs folkhögskola rekryterat deltagare vid två tidpunkter under 1900-talet. Dels har Brändström och Wiklund (1996) analyserat rekryteringen till Framnäs musiklinje under läsåret 1990–1991, dels har Brändström (2006) gjort en mer historiskt orienterad undersökning av rekryteringsbasen för musikerutbildningen på Framnäs Folkhögskola åren 1952–1957. Jämförs Brändströms båda undersökningar framgår att rekryteringen till Framnäs musikundervisning verkar ha genomgått en förändring vad beträffar vilka sociala grupper som använt sig av dem. I undersökningsperioden 1952–1957 domineras musiklinjen av studerandegrupper med ursprung i arbetar- och bondefamiljer, medan urvalsgruppen från 1990–1991 domineras av deltagare från familjer som försörjer sig som tjänstemän och lärare. En annan observerbar skillnad är att Framnäs musiklinje i början av nittioalet rekryterade ungefär lika många

kvinnor och män, medan deras matriklar mellan åren 1952–1957 består av mer än dubbelt så många män som kvinnor.

Nylander (2010) har kartlagt samtliga folkhögskolelinjer i musik i vår närtid och visat hur utbildningarna fått karaktären av ett sammanhängande utbildningslandskap med både breda allmänmusikaliska linjer och elitlinjer inriktade på mer avancerad musikalisk förkovran. Genom att undersöka söktrycket till samtliga musiklinjer på folkhögskolenivå höstterminen 2009 fann Nylander att jazzprogrammen vid Fridhems och Skurups folkhögskolor är de mest selekterade linjerna bland folkhögskolelinjerna med musikprofil. Nylander (2010) menar att den selektiva rekryteringen indikerar att utbildningarna tillerkänns ett högt symboliskt värde och frågar sig om folkhögskolornas musiklinjer håller på att utvecklas till en typ av "estetiska college" placerade i en informell utbildningshierarki mellan elit- och massutbildningar.¹⁰

Frågeställningar och forskningsdesign

Mot bakgrund av forskningsläget finns det anledning att göra en samlad analys av hur folkhögskolors rekryteringsunderlag ser ut om man differentierar mellan olika utbildningsinriktningar och skolval. Med undersökningen vill vi, för det första, ge en empirisk grund för förståelsen av folkhögskolornas verksamhetsutveckling på det estetiska området de senaste två decennierna. Ett andra huvudintresse är att avgöra vad som karaktäriserar rekryteringen till ryktbara jazzlinjer som Skurup och Fridhem om man jämför dem med övriga musiklinjer, övriga estetlinjer och med folkhögskolornas rekrytering på allmänna linjer. Till sist vill vi analysera vilken roll folkhögskolornas musiklinjer har för övergången till annan högre utbildning som kan anses central för inträdet på musikens fält.

För att besvara dessa frågor kommer vi först att presentera övergripande statistik om hur studerandevolymerna på folkhögskolornas estetiska och allmänna linjer förändrats under de senaste femton åren. Därefter följer en kohortanalys av deltagarna som studerade på folkhögskolorna mellan åren 2000–2002. Dels undersöks deltagargruppernas sociala ursprung, vilket vi baserar på uppgifter om föräldrarnas yrken hämtade från Folk- och bostadsräkningarnas register.¹¹ Dels analyseras de genusmönster som präglar rekry-

10 Höstterminen 2009 var det 50 folkhögskolor som erbjöd musiklinjer och det sammanlagda antalet genreprofiler uppgick då till 90 stycken (Nylander, 2010). Anledningen till att vi har valt att zooma in på karriärvägarna till och från Skurup och Fridhems jazzlinjer är att tidigare forskning indikerat att de har en särställning bland musiklinjerna (ibid).

11 Uppgifter om föräldrars yrke har företrädesvis hämtats från FoB1990. Om uppgifter saknats just detta år har uppgifter hämtats från den FoB där det senast fanns uppgifter. För att förenkla framställningen har vi valt att sammanfatta det sociala ursprunget i en variabel som anger hushållets yrkesposition.

teringen till musiklinjerna, estetlinjerna och folkhögskolan i stort.¹² Den sista aspekten som undersöks empiriskt avser deltagarnas fortsatta karriärvägar inom högskolesystemet. Här har vi valt att koncentrera undersökningen till dem som var aktiva på musiklinjerna och deras studiegång mot musikrelaterade högskolestudier (musikerprogram och musiklärarutbildning). Sammanfattningsvis belyser artikeln vilka sociala skiljelinjer som präglar rekryteringen till folkhögskolornas utbildningsinriktningar och verksamhetsområden om hänsyn tas till (i) deltagarnas sociala ursprung (ii) könstillhörighet och (iii) fortsatta studiekarriärer.

I kohortanalysen över folkhögskolornas sociala rekrytering har vi valt att koncentrera oss på skillnader och likheter inom ramen för fyra olika studiekategorier i folkhögskolornas totala linjeutbud: *Skurup och Fridhems jazzlinjer*, *Övriga Musiklinjer* (exkl. Skurup och Fridhem jazz), *Övriga Estetlinjer* (exkl. Musiklinjer) och *Allmänna linjer*. Kategoriseringen utgår från intresset för att förstå rekryteringen till jazzlinjerna vid Skurup och Fridhem i relation till bredare verksamhetsblock såsom övriga estetlinjer och de allmänna linjerna. I avsikt att ge en så heltäckande bild som möjligt över hur linjeutbudet relaterar till klass, kön och fortsatta studiekarriärer har offentlig statistik från SCBs individdatabaser sammanförts. För att analysera de diakrona dimensionerna av studiekarriärerna har det varit nödvändigt att sammanföra olika dataregister och länka ihop folkhögskoleregistret med annan officiell statistik. Valet att ägna sig åt högskolestudier kan exempelvis göras vid olika tidpunkter i en livsbana varför det är en metodologisk utmaning att ge en heltäckande bild av studievägar som leder från folkhögskolan till högskolan. Uppgifter om eventuella högskolestudier efter avslutad folkhögskoleutbildning har hämtats från SCB:s högskoleregister fram till år 2009.

Anledningen till att vi gått tillbaka till att analysera studiekohorterna 2000–2002 är att det under det vid denna studies genomförande funnits en tidsbegränsning för hur långt fram högskoleregistret sträckt sig i tiden. Det har också varit nödvändigt att göra flera nedslag i högskoleregistret för att minimera bortfall.¹³

12 Här har vi utöver SCBs register data, även använt elevmatriklar över antagna deltagare på Skurups och Fridhems jazzmusiklinjer under perioden 1992-2010. Anledningen till att vi emellanåt slagit ihop deltagarkohorterna vid Skurup och Fridhem jazzlinjer i analysen är för att de tillsammans bildar ett stort nog underlag i antal individer räknat för att göra kvantitativa jämförelser meningsfulla.

13 Till exempel, för kohorten 2000 hämtas uppgifter från högskoleregistret för åren 2001–2009. Vi har i övergångsanalysen noterat om de 1) har påbörjat en högskoleutbildning, 2) om de har påbörjat en musikutbildning och 3) om de har påbörjat studier vid Kungliga Musikhögskolan.

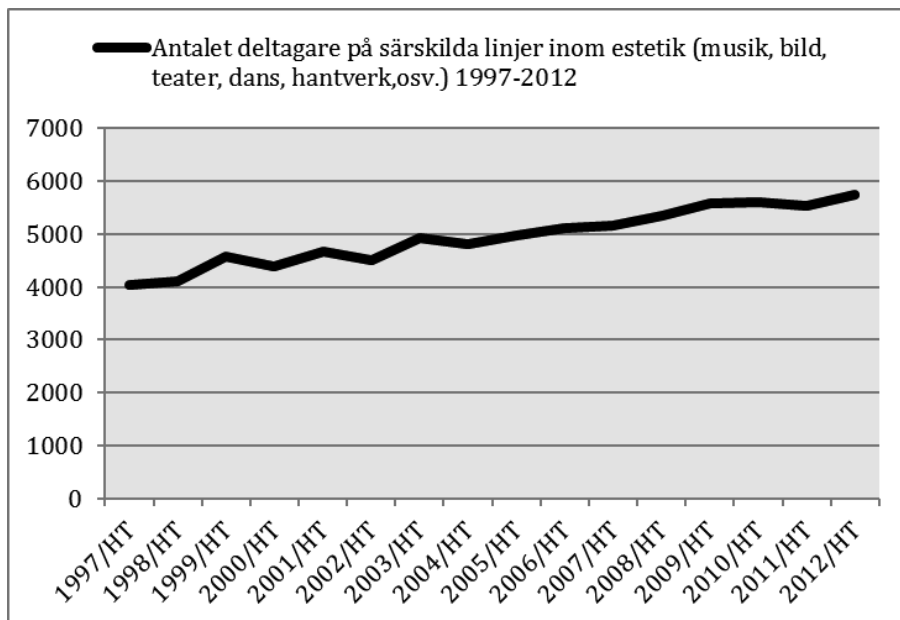
Vi benämner samtliga undersökta folkhögskoleprofiler *linjer* för att markera att lärandet är relativt utsträckt i tiden och att de långa programmen ofta bedrivs i en internatmiljö. Följaktligen har studien avgränsats så att folkhögskolornas sommarkurser, distanskurser, särskilda kortkurser och deras uppdragsutbildningar inte ingår i analysen. De särskilda musiklinjerna som står i fokus för undersökningen löper normalt mellan en till fyra terminer, även om det är långt ifrån säkert att deltagarna stannar på samma musiklinje under hela den period de är aktiva på folkhögskola eller att ”bara” studerar på en enda musiklinje. De allmänna linjerna på folkhögskola är vanligtvis, till skillnad från det särskilda linjeutbudet, inte specialiserade och begränsat till ett enda ämne på det sätt som gäller exempelvis studier i jazzmusik och bildkonst. Istället syftar den allmänna kursprofilen på folkhögskolorna till att komplettera (tidigare även stärka) de betyg som elever fått på gymnasiet.¹⁴

Gymnasiets avreglering och folkhögskolornas estetisering

Rekryteringen till folkhögskolornas linjer bör relateras till gymnasieskolornas verksamhet eftersom dessa utbildningsinstitutioner förser folkhögskolorna med deltagare. Som vi såg i bakgrundsbeskrivningen fick de allmänna linjerna under 1950- och 60-talet sällskap av särskilda linjer där undervisningen var koncentrerad till enskilda ämnen, påfallande ofta inom det estetiska verksamhetsområdet (musik, teater, konst, konsthantverk, teater, dans). Om vi undersöker antalet deltagare i de särskilda linjerna i estetik i vår egen närtid, ser vi att musikstudierna utgör del av en bredare ökning för de estetiska linjerna på folkhögskola de senaste två decennierna.

Av *Figur 2* framgår att mellan åren 1997 och 2012 sker en markant ökning av antalet deltagare på de särskilda linjerna inom det estetiska verksamhetsområdet. Under höstterminen 1997 låg antalet deltagare på folkhögskolornas estetiskt orienterade särskilda linjer på 4 043 stycken, för att hösten 2012 uppgå till 5 749. Det är en ökning på närmare 50 procent. Även om andelen av varje given gymnasiekull som går vidare till dessa estetiskt orienterade folkhögskolelinjer fortfarande är tämligen blygsam andel, är expansionen under detta femtonårsintervall anmärkningsvärd ställd i relation till studerandepopulationen i dess helhet. Störst av de estetiska inriktningarna är den musikinriktade, vilken svarar för drygt en tredjedel av alla estetiskt verksamma deltagare på folkhögskolans särskilda linjer.

14 På vissa varianter av allmän linje utövas viss estetisk verksamhet. Dessa hybrider sorteras här under allmän linje då de betraktas som inriktade mot formell högskolebehörighet. CSNs särskilda studiestödsform för folkhögskolestudier är en annan betydelsefull faktor för att förstå folkhögskolornas rekrytering. För att bli fullt studiemedelsberättigad på folkhögskola skall man vara 20 år. Innan 20 år fyllda har man rätt till ett mindre studiebidrag (1050 kr/mån) samt ett inackorderingsbidrag på ca. 1500 kr/månad. Mer regelverket finns på: http://www.folkhogskola.nu/Documents/Studiestod_folkhogskolestuderande_2013.pdf

Figur 2. Antalet deltagare i folkhögskolornas särskilda linjeutbud inom det estetiska verksamhetsområdet, 1997–2012

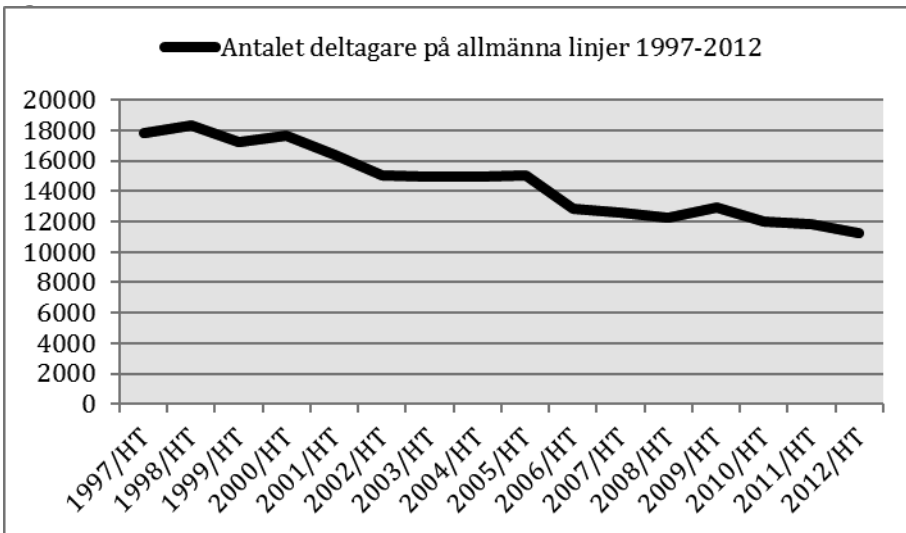
En tolkning av denna utvecklingskurva är att den efterfrågestyrda utbildningsmarknad som initierades genom skolreformen i början på 1990-talet, öppnade upp för mindre tillgängliga utbildningssatsningar inriktade mot musik och annan estetisk verksamhet. När väl antalet avgångselever på gymnasieskolornas estetprogram ökade i den omfattning som skedde under 1990-talet och tidiga 2000-talet växte också efterfrågan på eftergymnasiala specialiseringsmöjligheter. Börjesson (2012b) visar till exempel att antalet avgångselever från olika estetiska inriktningar på gymnasiet mellan åren 1987–1995 pendlade mellan 600 och 1 000, för att vid ingången på 2008 ligga på cirka 5 800 individer. Musik utgör den största inriktningen även bland gymnasiets estetiska profiler, med dryga 2 000 avgångselever år 2008.¹⁵

Inom den högre utbildningen vid musikkonservatorier, konstakademier och teaterhögskolor skedde ingen motsvarande ökning av antagningskvoterna under samma period. Ett rimligt antagande är att det i hög utsträckning istället var folkhögskolornas särskilda linjer i estetik som kom att

¹⁵ Börjesson (2012) finner att avgångselever i gymnasiet med estetisk inriktning svarar för ca. 7 procent av alla elever 2008. Detta ger en tydlig bild att esteterna, trots den samtida volymökningen, fortfarande svarar för en blygsam del av den totala populationen. För en redogörelse av den svenska gymnasieskolans marknadsiering, se Lundahl, 2011.

härbargera dessa kulturellt orienterade ungdomskullar.¹⁶ De mest exklusiva universitetsprogrammen inom musik, konst, dans, och teater har därtill ofta en mycket sträng selektion baserad på auditions eller arbetsprover, varför förberedande folkhögskolestudier kan vara ett sätt att hävda sig i den tuffa konkurrens som råder till de mest välrenommerade högskoleutbildningarna (Nylander, 2010; Börjesson 2012a; Börjesson 2012b; Melldahl, 2012, Nylander & Melldahl, 2013).

Undersöker vi antalet deltagare som gått de längre allmänna linjerna mellan åren 1997–2012 ser vi att dessa profiler fortfarande är volymmässigt störst. Av *Figur 3* framgår att de allmänna linjerna hade en sammanlagd rekryteringsbas för hösten 2012 på 11 270 individer. Men vi ser också hur de höga volymerna på allmänna linjer inleder en vikande trend i slutet på 1990-talet, vilken fortsätter under 2000-talet. Under hela perioden 1997–2012 har antalet deltagare på allmän linje minskat med 37 procent.¹⁷

Figur 3. Antalet deltagare i folkhögskolornas allmänna linjeutbud, 1997–2012

¹⁶ Denna tolkning bygger på antagandet att volymökningarna på gymnasiet och folkhögskolan har med varandra att göra, men det går inte att påvisa någon kausalitet här. Alternativt kan man tolka mönstren som parallella förändringar, dvs ett generellt ökat intresse för musik och estetik i olika delar av utbildningssystemet.

¹⁷ Det höga antalet deltagare på allmänna linjer från hösten 1997 beror delvis på "Kunskapslyftet" en politisk satsning som syftade till att minska arbetslösheten och kompetensutveckla befolkningen. Vi har således i statistiken inkluderat den grupp som inom svensk utbildningsnomenklatur kategoriserades under "Särskild utbildningsatsning".

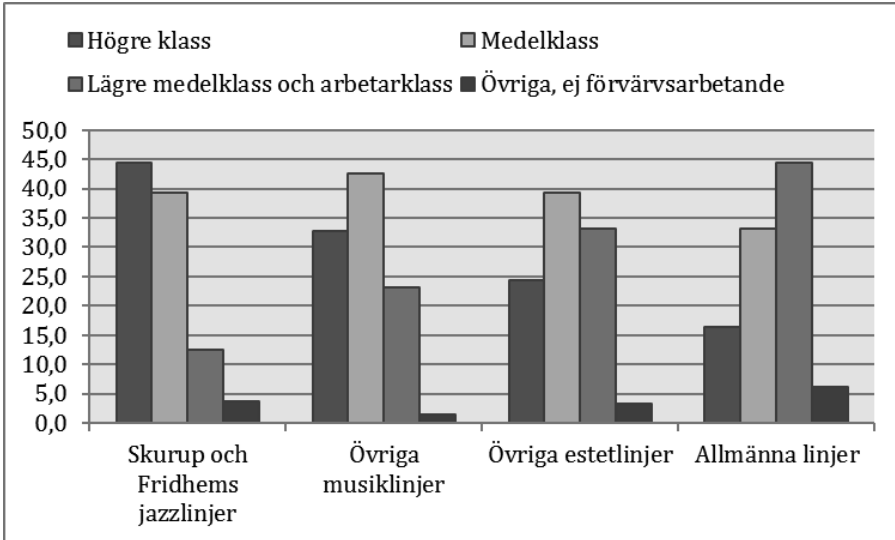
Sammanfattningsvis kan vi konstatera att studerandevolymer på allmän linje och estetiska profillinjer gått i motsatta riktningar de senaste två decennierna. Medan antalet deltagare på de allmänna linjerna uppvisar en negativ trend, har de särskilda linjerna inom det estetiska ämnesområdet en positiv utvecklingskurva. Eftersom det rör sig om mycket olika typer av estetiska studier bör man även analysera varje enskilt ämnesområde för sig. I nästföljande stycke belyser vi framförallt rekryteringen till folkhögskolans musiklinjer, vilken ställs i relation till den till andra estetlinjer med särskild profil samt i relation till rekryteringen till allmänna linjer.

KLASS, KÖN OCH KARRIÄR I FOLKHÖGSKOLEVÄRLDEN

Hur såg då rekryteringen till folkhögskolornas olika linjer ut mellan åren 2000 och 2002 om man tar hänsyn till en klassindelning som baserats på föräldrarnas yrken? I dataanalysen har vi, för att förenkla framställningen, tilldelat hushållen en samlad klassposition som baseras på den högsta yrkeskategorin av föräldrarnas båda yrken. Klassificeringen skiljer mellan fyra grovt aggregerade sociala grupper som tar hänsyn till fördelningen av ekonomiska och utbildningsmässiga tillgångar inom yrkesgrupperna.¹⁸ Till lägre medelklass och arbetarklass har vi fört yrkesgrupper som kvalificerade och okvalificerade arbetare i produktion, småföretagare och kontorsanställda, för att nämna några. I kategorin medelklass har vi samlat yrken som klasslärare, tjänstemän, tekniker och journalister. I högre klass ingår yrken som läkare, universitetsprofessor, jurister och företagsledare.

Resultaten – se Figur 4 – illustrerar hur folkhögskolans linjedifferentiering, åtminstone vid ett fokus på rekryteringen, i hög utsträckning kommit att befolkas av olika sociala grupper. Medan allmän linje i huvudsak rekryterar deltagare från lägre medelklass och arbetarklass, karaktäriseras musiklinjerna av en rekryteringsbas i de övre skikten av medelklassen. Vi ser också en observerbar skillnad mellan elitlinjerna i jazz på Skurup och Fridhem, vilka domineras av sociala grupper kategoriserade som ”högre klass och övriga musiklinjer och estetlinjer som har en något starkare representation från familjer från den lägre medelklassen och arbetarklassen. Skarpast är den sociala kontrasten mellan jazzelitlinjerna och de allmänna linjerna, vilka i klasshänseende i är varandras inverterade spegelbilder. Sammantaget illustrerar dessa data bilden av en utbildningsinstitution med en intern klassklyvnad mellan särskilda musiklinjer och allmänna linjer.

18 Den dominansprincip som ligger till grund för klassanalysen i figur 3 baseras således på *det högsta* av föräldrarnas båda yrken. För en diskussion om vilka sociala klassificeringsprinciper som ligger till grund för vår analys, se Börjesson, 2006.

Figur 4. Rekrytering till Skurup och Fridhems jazzlinjer, Övriga musiklinjer, Övriga estetlinjer och Allmänna linjer. Baserat på dominansprincip för föräldrarnas yrken, grupperat hierarkiskt och i procent efter 4 sociala grupper, 2000–2002.

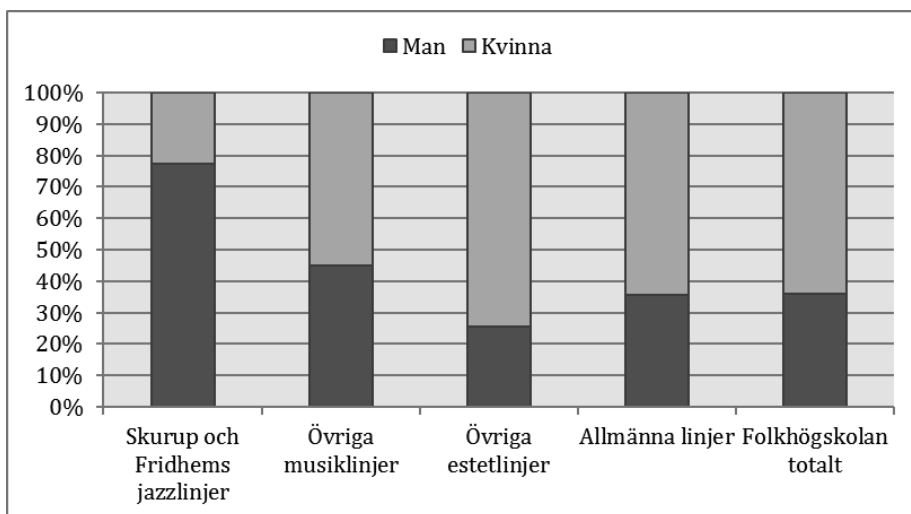
Det är värt att framhålla att den grova klassindelningen döljer att vissa grupper är överrepresenterade på de mest prestigefyllda musiklinjerna på Skurup och Fridhem. Jazzkohorterna härstammar i högre utsträckning från familjer som livnär sig som lärare, i synnerhet universitets- och ämneslärare, läkare och högre tjänstemän av olika slag.¹⁹ Andra sociala grupper som är tydligt överrepresenterade i gruppen jazzlitdeltagare är konstproducenter och journalister, vilka tillsammans svarar för drygt 8 procent i elitkohorten, vilket kan jämföras med de dryga 2 procent som återfinns i de allmänna studiekohorterna. Deltagarna på allmän linje har i mycket högre utsträckning föräldrar vars yrkessammansättning koncentrerar sig till kvalificerat och okvalificerat arbete inom produktions- och servicesektorn. På så förefaller de allmänna linjernas rekrytering i större grad spegla yrkesfördelningen i den svenska befolkningen i dess helhet.

Att yrkesspecificeringarna för föräldrarna till jazzkohorterna visar sig förbunden med en kulturell pol på arbetsmarknaden framgår även då föräldrarnas utbildning i respektive studiekategori undersöks. I Skurup och Fridhems fall har över 35 procent av både mödrar och fäder en eftergymnasial

19 Dessa resultat, liksom redogörelsen av föräldrarnas utbildningsbakgrund (nedan), bygger på data från samma databas. För deskriptivt statistiskt underlag kontakta korresponderande författare.

utbildning på 3 år eller längre. För övriga musiklinjernas²⁰ del är motsvarande "akademikerkvot" 26 procent för fäderna respektive 21 procent för mödrarna och på de allmänna linjerna svarar akademikerkvoterna för 6 (mor) respektive 7,5 procent (far). Sammantaget bekräftar dataredovisningen av föräldrarnas utbildningskapital skillnaden mellan allmänna linjer och speciallinjer med inriktningar mot olika estetiska områden. Jazzpretendenterna karaktäriseras av en särskilt hög grad av nedärvt kulturellt kapital, vilket kan sägas korrespondera med musikgenrens dominanta position i nuvarande genresystemhierarki både på och utanför folkhögskolorna (Nylander, 2010, 2014).

Utöver att peka på betydelsen av klassfaktorer, inte minst kulturellt kapital, har tidigare forskning påvisat att det svenska utbildningslandskapet är tämligen strängt genussegregerat (Stanfors, 2003; Lidegran, 2009), dvs. att skolor och specifika linjer ofta hålls isär, och håller isär, deltagare beroende på könade rekryteringsstrukturer. Undersöker vi hur den övergripande linjeindelningen förhåller sig till könsstrukturer åren 2000–2002 (Figur 5), framträder jazzlinjerna vid Skurup och Fridhem som förvånansvärt manliga bastioner.

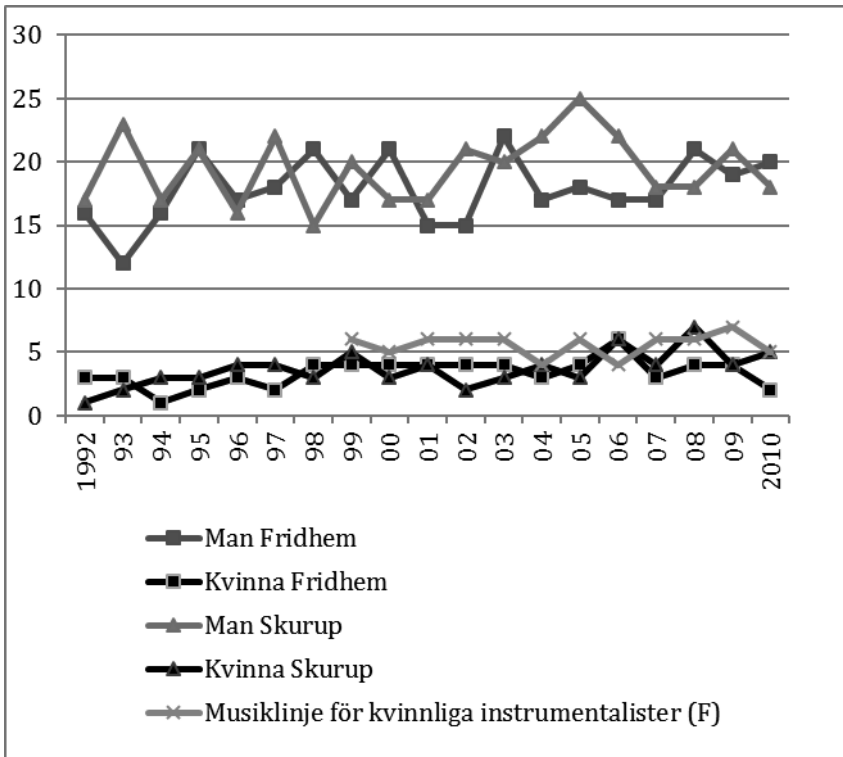

Figur 5. Rekrytering till Fridhem och Skurups jazzlinjer, Övriga musiklinjer, Övriga estetlinjer, Allmänna linjer samt folkhögskolan i dess helhet. Grupperad efter kön, år 2000-2002.

20 Övriga musiklinjer är en synnerligen heterogen kategori som inkluderar allt från linjer i klassisk musik, folkmusik, hiphop och musikal.

Medan folkhögskolan i sin helhet, dess särskilda estetlinjer och övriga musiklinjer dominerades av kvinnliga deltagare, var andelen kvinnliga deltagare på jazzlinjerna inte mer än 20 procent. Största differensen i genusmönster framträder om man jämför jazzlinjerna med de icke-musikinriktade estetlinjerna, vilka är nästan lika kvinnodominerade som jazzen är mansdominerad.

I elevmatriklarna på Fridhem och Skurup kan vi se hur den manliga dominansen på jazzlinjerna också varit relativt stabil över tid (Figur 6).

Figur 6. Antalet manliga och kvinnliga deltagare vid Fridhem och Skurups jazzlinjer, åren 1992–2010.

* MKI-Fridhem stod för "Musiklinjen för kvinnliga instrumentalister" vilket var en speciallinje som erbjöds som förberedelseår för kvinnliga instrumentalister som ville studera jazz. Numera har Fridhem lagt ned "MKI" med hänvisning till vikande söktryck.

Rent utbildningssociologiskt är dessa resultat uppseendeväckande. Åtminstone sedan 1990-talet har kvinnor flyttat fram sina positioner i den högre utbildningen generellt sett och påfallande många av dem återfinns inom kul-

turella och humanistiska elitutbildningar (Broady, Palme & Börjesson, 2002). Skillnaden i den könsmissiga rekryteringen till jazzlinjerna kan därför knappast förklaras genom hänvisningar till utbildningsprestationer i vidare mening, eftersom kvinnliga studenter snarare tenderar att prestera bättre och komma in på mer selektiva studieprogram, än deras manliga motsvarigheter. Det är rimligt att resultatet istället relateras till de yrkesfält mot vilka deltagarna strävar. En sådan tolkning av den skeva könsrekryteringen till Skurup och Fridhems jazzlinjer tar fasta på att rekryteringen återspeglar den arbetsdelning som länge präglat jazzens produktionsfält. Instrumenten inom jazzensemblen har länge haft en strängt könad uppdelning mellan sångare och instrumentalister (Kvalbein, & Lorentzen, 2008, Bruér & Westin 1989). Folkhögskolelinjerna i jazz verkar både ha återspeglat och bidragit till denna rigida genuspolarisering eftersom det i huvudsak är på sång som kvinnor blivit antagna och i huvudsak bland instrumentalisterna som man återfunnit männen.

I jazzlinjernas fall bestäms urvalet av auditioner, och skiljer sig därigenom från stora delar av det övriga utbildningssystemet där studenter rekryteras på basis av deras betyg. Anrikningen av manliga jazzpretendenter verkar emellertid *inte* bero på de otydliga rekryteringskriterier som följer av auditionen som testformat. Snarare verkar instrumentarbetsdelningen på jazzlinjerna återspegla den genuspolariserade rekryteringsbas som utbildningsprofilerna har att utgå ifrån. En undersökning genomförd på en ansedd jazzlinje på folkhögskola 2009 visade sig exempelvis att de kvinnliga kandidaterna koncentrerade sig till vokalistpositionen, medan de manliga kandidaterna dominerade vid alla andra instrumentkategorier (Nylander & Melldahl, 2013). Nylander och Melldahls resultat pekar mot att urvalsprocessens rekryteringsbas till folkhögskolelinjerna följer hårt genussegregerade ansökningsmönster, snarare än att det är deras auditioner som sådana upprättar dessa stereotypa könsmonster. Intresserar man sig för *orsakerna* till den könade arbetsdelningen på jazzfältet kan man därför göra klokt i att fokusera på hur intresset för instrument- och vokalmusik växer fram långt innan antagningen på folkhögskole- eller högskolenivån.

Musiklinje på folkhögskola - men sen då?

De estetiskt orienterade linjernas expansion, musiklinjernas i synnerhet, aktualiserar frågan vart deltagarna tagit vägen efter att de avslutat sina folkhögskolestudier? Vi har här, genom att analysera musiklinjedeltagarnas förekomster i SCB:s högskoleregister, försökt fånga in om musiklinjedeltagarna gick vidare till de högre utbildningarna vid landets musikhögskolor och, i så fall, vid vilken typ av högskoleprogram de återfanns. Eftersom vi nu intresserar oss för övergångarna till de långa högskoleprogrammen som musiker och musiklärare har vi koncentrerat framställningen till musiklinjernas

plats i utbildningslandskapet. Av tidigare forskning vet vi att det råder ett hierarkiskt förhållande mellan de artistiskt inriktade musikerutbildningarna och de som syftar till en musikpedagogisk yrkesroll (Brännström & Wiklund, 1995, s. 138–139) – där de flesta förstahandssökande finns på de renodlade musikerprogrammen. Vi har i presentationen också skilt ut utbildningar vid Musikhögskolan i Stockholm (KMH) – som länge varit en dominerande institution bland musikutbildningarna i det svenska utbildningslandskapet (Gustafsson, 2000; s. 258) – från dem på andra universitet och högskolor.

Tabell 1. Tabell över registreringar på Musikerutbildningar och Musiklärarutbildningar i Sverige. Andel (och antal) för sammanlagt tre kohorter, år 2000–2002, uppdelade mellan Skurup och Fridhem jazzlinjer respektive Övriga musiklinjer.

Typ av Högskoleprogram	Lärosäte	Fridhem och Skurups jazzlinjer Andel (Antal)	Övriga Musiklinjer Andel (Antal)
Musikerutbildning	..vid Musikhögskolan i Stockholm	21,3% (51)	4,9 (163)
	..vid annan Högskola/Universitet	15,8 % (38)	5,8% (192)
Musiklärarutbildning	..vid Musikhögskolan i Stockholm	0,4% (1)	2,5% (83)
	..vid annan Högskola/Universitet	7,9 % (19)	18,2% (601)
Övriga – ej uppgift		54,6% (131)	68,6% (2 265)
Totalt av kohorten		100% (240)	100% (3 304)

Källa: Universitets- och högskoleregistret, SCB.

Av Tabell 1 framgår att det är ungefär varannan deltagare (45 procent) av Skurups och Fridhems kohorter som gått vidare till att studera på de musikinriktade programmen på svenska högskolor. Motsvarande siffra på övriga folkhögskolelinjer i musik är 31 procent.²¹

Överlag var det lika stor andel bland deltagarna vid Skurup och Fridhem som vid övriga musiklinjer som påbörjade *någon form av högskoleutbildning* – 64 respektive 69 procent – oavsett inriktning. Det innebär samtidigt att de som gått vidare till högskolestudier inom helt andra områden än musik

21 Förmodligen finns det en del musikedeltagare på Rytmska i Köpenhamn och jazzutbildningen i Trondheim, vilka kan misstänkas gömma delar av den studentpopulation vi intresserat oss för här.

är en relativt stor grupp; nästan 20 procent för Fridhem och Skurups del och 38 procent bland övriga musiklinjer. Jämför vi övergången för dessa musiklinjekohorter med hela folkhögskolekohorten 2000–2002 var skillnaden återigen iögonfallande. 32 procent av alla folkhögskoledeltagare påbörjade någon form av högskoleutbildning. De allmänna linjernas kohorter visar sig nära folkhögskolegenomsnittet i detta avseende, då andelen deltagare från allmänna linjer registrerade på högskolestudier var 28 procent.

Rekryteringen till de renodlade *musikerutbildningarna* på högskolan var mer utbredd bland Skurups och Fridhems jazzkohorter än bland övriga musiklinjekohorter. Fyra av tio deltagare på nämnda elitlinjer gick vidare till någon högre musikerutbildning, medan motsvarande ratio för övriga musiklinjedeltagare var cirka en av tio. Medan kategorin övriga musiklinjer i högre grad tenderar att producera musklärare, är övergångsfrekvensen för Skurup och Fridhems del koncentrerad till musikerprogrammen. Totalt återfinns vi 20,7 procent av alla deltagare på övriga musiklinjer på musiklejarutbildningar runt om i landet, medan motsvarande siffra för Skurup och Fridhems del är 8,3 procent.

Folkhögskolestudier i musik har således en intermediär funktion i det svenska utbildningslandskapet i musik där de förbinder de utbildningskarriärer som påbörjas och praktiseras hemma, förvärvas via kommunala musikskolor, studiecirkel och på gymnasiernas musikestetiska program med efterföljande studiebanor inom högre utbildning. Men musiklinjer tycks också peka emot flera sinsemellan olika typer av musikkunnande; vissa avbryter musiksatsningarna efter folkhögskoleepisoden för att antagligen fylla andra yrkespositioner, medan andra satsar på en säkrare karriärbana med inriktning mot ett framtida instrument- eller musiklejar yrke, och ytterligare andra fortsätter på den riskfyllda vägen mot ett mer renodlat musikeryrke.

Andra intressanta skillnader i statistiken på övergången till högskola kan begripliggöras utifrån ett fältperspektiv (Bourdieu & Boltanski, 1985, Bourdieu, 2000). Vi ser till exempel att sannolikheten att folkhögskolestudiernas intermediära funktion inriktas mot Musikhögskolan i Stockholm (KMH) är klart större för deltagarna på de två jazzlinjerna än bland deltagarna på övriga musiklinjer. Nästan var fjärde deltagare på Fridhem och Skurup mellan åren 2000–2002 gick vidare till musikerprogrammen vid KMH vilket, ställt i relation till andra musiklinjer, är exceptionellt höga tal. När det gäller rekryteringen till just KMH framträder även ett annat, kanhända mer förvånande, mönster. Om man som jazzpretendent vid Skurup och Fridhem rekryteras till KMH gör man det som musiker, eller inte alls. De ur jazzlinjekohorterna som går vidare till musiklejarutbildningar gör detta vid andra lärosäten än KMH i Stockholm. Endast en person från Skurups och Fridhems jazzlinjer 2000–2002 studerade vidare till musiklejar vid KMH.

En tänkbar förklaring till detta utfall ligger i de väsensskilda logiker som karaktäriserar karriärsatsningar inom de kulturella produktionsfälten, till exempel till jazzmusiker, från dem som syftar till anställning som lärare. Alltmedan de hett eftertraktade karriärvägar som leder fram till ett framtida musikeryrke ofta betraktas som beroende av exakt vilken högskola och högskoleprogram som studenterna lyckas bli antagna på, är utbildningsvägarna för framtida musiklärare betydligt mindre präglande av musikfältets hårda konkurrenskrav och mer standardiserade. Dessa resultat visar att de deltagare i elitfolkhögskoleklasserna som kom in på det mer välrenommerade musikerprogrammet tycks prioriterat fortsatta studier vid Musikhögskolan i Stockholm, medan de som inte kom in där inte heller fann någon anledning att flytta till huvudstaden.

Sammanfattningsvis kan deltagarna vid Skurups och Fridhems jazzlinjer karaktäriseras som en elit med avseende på det sociala ursprung som dominerar rekryteringsbasen mellan åren 2000 och 2002. Just dessa deltagare verkade också klara den svåra övergången till högskolans musikerprogram bättre än den genomsnittliga deltagaren på folkhögskolornas musiklinjer. De långa utbildningskarriärer i musik som vi här sett konturerna av, bör antagligen förstås som ett utdraget införlivande tillgångar, förmågor och trosföreställningar vilka är nödvändiga i kampen att etablera sig på avancerade musikerfält. Vid sidan av de materiella uppkomstbetingelserna för föregår avancerade jazzstudier, bör man även relatera karriärvägarna till tron och viljan att framhärda som musiker. Viljan att investera i riskfyllda karriärvägar som jazzens verkar bara till dels kunna förstås som en inskolningseffekt baserad på en serie lyckosamma auditioner och ackumulation av studiemeriter. Hängivenheten att etablera sig på fältet verkar inte heller ha någon enkel kausal relation till klassfaktorer (Nylander & Melldahl, 2013). En stor mängd ärvda tillgångar kan dock – jämte generösa utbildningsbidrag, studielånsvillkor och, senare, stipendieanslag – betraktas som en slags *annuiteter* i försöken att etablera sig på de musikaliska produktionsfälten.²² I vilken grad jazzkohorternas förankring i miljöer med stora mängder kulturellt och ekonomiskt kapital och etappvisa förvärvande av studiemeriter, räcker för att lyckas etablera sig som artist är än så länge för tidigt att svara på. Yrkessatsningar inom de kulturella fälten karaktäriseras av en strukturell osäkerhet (Menger, 1999, Mangset, 2004; Gustavsson, Börjesson, Edling, 2013). Det kvarstår således för framtida forskning att ta reda på om elitlinjedeltagarna i jazz verkligen lyckades återskapa yrkespositioner på arbetsmarknaden som kan motsvara deras relativt privilegierade klassursprung?

22 Särskilt tack till Oskar Schönning som påmint oss om denna kulturekonomiska dimension hos studiebidrag och stipendier.

SAMMANFATTANDE ANALYS: FOLKHÖGSKOLAN SOM INTERMEDIÄR UTBILDNINGSSINSTITUTION

Syftet med denna artikel är att analysera folkhögskolornas rekryteringsstrukturer. Huvudfokus består i att sätta in de musikinriktade linjerna i ett bredare utbildningssociologiskt perspektiv, i vilken betydelsen av deltagarnas sociala ursprung, könstillhörighet och fortsatta karriär i utbildningssystemet tydliggörs. I redovisningen har vi karaktäriserat folkhögskolornas musiklinjer som del av ett större utbildningslandskap som måste förstås i relation till gymnasieskolesektorn och högskolesektorn, liksom till de sociala grupper som använder sig av de utbildningarna (Bourdieu och Boltanski, 1985; Palme, 2008). I ljuset av det statistiska material vi presenterat kan folkhögskolorna betraktas som *intermediära utbildningsinstitutioner* vilka skapar förbindelser mellan de musikaliska utbildningskarriärer som inleds via musicerande inom familjen, i kulturskolor och musikestetiska program på gymnasiet, med efterföljande studier på högskoleprogram i musik.

Utöver att nyansera bilden av folkhögskolornas sociala rekrytering och samtida verksamhetsinriktningar, har vi även argumenterat för att både push- och pulleffekter behöver tas i beaktande när folkhögskolornas verksamheter analyseras. I musiklinjernas fall behöver man, å ena sidan, relatera verksamheten till de programval och studerandevolymer som gymnasiesektorn förser dem med. Å andra sidan struktureras deras verksamhet ”bakvägen” av den närhet/distans de uppvisar mot de fält som studierna orienterar sig och de inträdesvillkor som råder inom högskolesektorn. Den ”valfrihetsreform” inom gymnasieskolan som initierades 1991 har bidragit till ett alltmer profilerat utbud av gymnasieutbildningar inom musik och estetik samt betydande volymökningar under de senaste decennierna (Börjesson, 2012a, 2012b). Detta har i sin tur skapat en ökad konkurrens till *vissa* av de särskilda folkhögskolelinjerna i musik. Utvecklingstendenserna indikerar att genomströmningen på gymnasiet påverkar vad folkhögskolorna har för rekryteringsunderlag. När de estetiska profilerna på gymnasiet ökat i antal och studerandevolym har detta *inte* lett till att folkhögskolelinjerna med estetisk profil utkonkurrerats. Tvärtom indikerar tillgänglig statistik att den efterfrågestyrda och avreglerade utbildningspolitiken hjälpt folkhögskolorna att etablera de estetiska linjeprofilerna som ett mellanliggande intermediärt utbildningssegment i det svenska utbildningslandskapet.

Om denna tes stämmer borde liknande utvecklingstrender inom andra kulturella karriärvägar hittas, där det på ett liknande sätt som i musiken finns gymnasieprofiler, folkhögskoleutbildningar och strängt selekterade högskoleutbildningar. På musikens område är utvecklingen mot ett postgymnasialt utbildningssegment särskilt påtaglig, men beror samtidigt

på att gymnasieskolorna fortsätter att befolkas med ett stort numerär musikesteter. I jämförelse med bildkonstområdet verkar folkhögskolorna inte haft lika många konkurrenter inom andra organisationsformer att förhålla sig till på musikområdet, vilket kanske kan bidra till att förklara att deras roll inte uteslutande kan betraktas som ”förskolor” (Mangset, 2004) eller ”förberedelseutbildningar” för högskoleprogrammen i respektive kulturellt fält (Melldahl, 2012, Börjesson, 2012b). Skurups och Fridhems jazzlinjer kan istället sägas vara exempel på folkhögskoleutbildningar som, trots sin till synes perifera position på två skånska folkhögskolor, kommit i åtnjutande av *ett fältspecifikt kapital* vilket gett dem en konsekrerande makt i egen rätt (Bourdieu, 2000). Positionerade överst i folkhögskolornas interna utbildningshierarki har dessa linjer på allvar börjat konkurrera med högskolornas musikerprogram om att rekrytera, träna och konsekra en blivande artistelit. Det är också i ljuset av detta fältperspektiv som den inledande annonsen från Skurups jazzlinje blir mer begriplig. Annonsen vill illustrera hur jazzlinjerna på Skurups folkhögskola har en lång tradition att fostra fram framgångsrika jazzartister och därmed ge dem ett högt symbolvärde inom jazzens värld.

Att Skurups och Fridhems jazzlinjer fått en dominerande ställning i det samtida produktionsfältet i jazz och improvisationsmusik tar sig i uttryck och återskapas genom en dominans bland de nykonsekrerade artisterna inom svensk jazz (Nylander, 2010). Deras positioner bygger dock på en betydligt längre historisk förbindelse mellan musiklinjerna och fältet för avancerad musikalisk produktion. Som vi såg i bakgrundsbeskrivningen har lärarna på dessa jazzlinjer påfallande ofta själva varit turnerande jazzmusiker eller involverade högskolornas musiklärarstab. Att ha professionella jazzmusiker och akademiker som ledare och lärare för skolorna bidrar till att etablera och sprida ryktet om linjerna runt om i landet, samt bibehålla kopplingen mellan utbildningens innehåll och det kulturella fältets symboliska värden och dess stilmässiga metamorfoser.

Att vissa av de musikinriktade linjerna framstår som särskilt efterfrågade och många folkhögskolor, från 1970-talet och framåt, öppnade upp dylika studiemöjligheter bör även relateras till de inträdestester som institutionaliserats på musikhögskolorna. Till skillnad från rekryteringen till de flesta andra högskoleprogram, vilka baserar sig på gymnasiebetyg eller resultat från Högskoleprovet, har de konstnärligt profilerade programmen satt i system att utvärdera kandidater via auditions. Dessa situationsbundna testformat tvingar gymnasieeleverna att gå förberedande år på folkhögskola, ibland även flera folkhögskolor efter varandra, för ha någon chans ta sig vidare till vad som anses vara ”den rätta” eller ”hetaste” högskoleutbildningen. Som framgår av denna studie tenderar selektionsprocesserna till folkhögskoleutbildningar

att stratifieras socialt, så att deltagare med en hög ackumulation av ärvda och förvärvade tillgångar söker sig till vissa linjer, under det att de med blygsammare mängd ärvda och förvärvade tillgångar "väljer" att studera på andra linjer.

Kohortanalysen av studerande mellan åren 2000-2002 pekar mot att folkhögskolorna präglas av betydande skillnader i rekryteringen mellan olika ämnen. Detta osynliggörs helt om man utgår från en monolitisk förståelse av folkhögskolan (Jonsson & Gähler, 1995) och blir bara delvis åskådliggjort om man stannar vid en övergripande jämförelse mellan allmänna och särskilda linjer. Betraktad i sin helhet både samlar och segregerar folkhögskolorna sociala grupper med avseende på deras olika klassursprung. Betydande skillnader framträder först när man zoomar in och preciserar den genremässiga och skolspecifika rekryteringen inom ett och samma ämne.

I vårt exempel med musiklinjerna skildes jazzutbildningarna vid Skurups och Fridhems jazzlinjer ut från andra musiklinjer och övriga estetlinjer eftersom de har en klart högre social rekrytering. Jazzutbildningarna kunde i detta avseende klassas som *elitutbildningar*. Relaterar vi detta till Bourdieus (2000) fältteori påminner den oss om hur de kulturella produktionsfälten är lokaliserade inom den dominerande klassen i bredare mening. Jazzutbildningar och jazzmusikaliska kunskaper kan då förstås som en investering i en form av kulturellt kapital. Skillnaderna mellan jazzutbildningarna och vad vi här klassats som "övriga musiklinjer" tar sig inte bara uttryck i den klassmässiga rekryteringen. Elitlinjerna är också mer präglade av manligt dominerade rekryteringsstrukturer, vilket både speglar och återskapar jazzmusikens könade instrumentstruktur. Jämförs utvecklingen inom högre utbildning med kulturella studiekarriärer i bredare mening utgör jazzlinjerna något av en anomali just genom mansdominansen.

Skillnaderna inom ämnena slog som vi sett också igenom i deltagarnas fortsatta karriärbanor. Medan övergången till högskoleutbildningar i allmänhet var densamma för jazzdeltagarna och deltagarna på övriga musiklinjer, framträdde intressanta skillnader om man preciserade vilka exakta utbildningsvägar som deltagarna *de facto* trätt in på. När man skiljer på musikerutbildningar och musiklärarutbildningar blir det synligt att övergångarna till högskolan skiljer sig åt avsevärt beroende på vilken mer specifik musiklinje på i folkhögskolesegmentet som åsyftas. De kohorter som förberett sig vid Skurup och Fridhems jazzlinjer var mer koncentrerade till högskolans musikerprogram, medan övriga musiklinjer i högre utsträckning borgat för vidare studier till musiklärare. Bland samtliga musiklinjer finner vi dock ett stort antal individer som efter folkhögskolestudierna tycks växla över i andra typer av studie- och yrkessatsningar. Vad vi här kategoriserat som "övriga musiklinjer" är också i sig självt en mycket heterogen grupp.

Förmodligen döljer den betydande skillnader inom denna tämligen grova kategori som kan vara värda utforska närmare i framtida forskning.

Analysen har visat att delar av folkhögskolornas verksamhet, i synnerhet de jazzinriktade speciallinjerna, annekterats av yrkesgrupper med ett socialt ursprung i de högre klassfraktionerna i samhället. I relation till jazzens fält har Skurups och Fridhems musiklinjer etablerat sig som två betydelsefulla reproduktionsinstanser, primärt för unga män med starka kulturella tillgångar i bagaget. Till dem som förfäras av detta forskningsresultat finns det kanske skäl att avslutningsvis påminna om att folkhögskolorna länge haft en nära relation till samhälliga eliter av olika slag. Under 1800-talet var utbildningsinstitutionerna primärt till för självägande bönder och deras söner (Zeuner, 2010; Lundh Nilsson, 2010; Larsson, 2013). Under en kortare period i början av 1900-talet blev ett par folkhögskolor, såsom Brunnsviks folkhögskola, viktiga reproduktionsinstanser för den politiska eliten inom arbetarrörelsen (Berggren, 1988, Jansson, 2012) liksom för den uppåtsträvande arbetarklassen med ambitioner att bli författare och journalister (Furuland, 1971; Furuland & Svedjedal, 2006). Från 1970-talet och framåt har skolformen blivit alltmer inriktad mot estetiskt profilerade linjer inom musik, teater, skrivande och bildkonst. Under 2000-talet hittar vi också folkhögskolornas mest ansedda linjer bland dessa estetiska nischer där de fortfarande tycks domineras av en elit, men i detta fall en *kulturelit*.

REFERENSER

- Arvidsson, A. (2012). *Jazzens väg till svensk musikliv*. Sala. Gidlunds förlag.
- Berggren, H. (1988). Proletärerna vid Mimers brunn. *Historisk tidskrift* 108, s. 178-200
- Bourdieu, P. (2000). *Konstens regler*, Brutus Östlig. Stockholm
- Bourdieu, P & Boltanski, L. (1985). Titel och ställning: Om förhållandet mellan produktionssystemet och reproduktionssystemet, i Broady, D. (red.) *Kultur och Utbildning*:. UHG. Liber, s.105-121.
- Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi*. Diss. Stockholm: HLS.
- Broady, D, Börjesson, M. & Palme, M. (2002). ”Det svenska högskolefältet under 1990-talet”, i Furusten, T. (red.), *Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige*, Högskoleverket, Stockholm, s. 13-47
- Bruér, J. & Westin, L. (1989). Kvinnliga jazzmusiker - finns dom? i Öhrström, E. (red.) *Kvinnors musik*. Stockholm: Utbildningsradion. s. 120 -125.
- Brändström, S. & Wiklund, C. (1995). *Två musikpedagogiska fält*. Avhandling av båda författarna. Umeå Universitet.
- Brändström, S. (2006). Musikutbildning för arbetare. *Arbetarhistoria*. (30)4, s. 14-16.
- Börjesson, M. (2006). Om att klassificera sociala grupper, i Börjesson, M. et al. (red.) *Fältanteckningar*. Uppsala: Uppsala universitet, SEC, Skeptronserien.
- Börjesson, M. (2012a). ”Konstnärliga utbildningar och produktion av exklusivitet.” I Gustavsson, M., et al. (red.) *Konstens omvända ekonomi*. Göteborg: Daidalos, s. 39-66.
- Börjesson, M. (2012b). En artemgen rekrytering, i Gustavsson, M. et al. (red.) *Konstens omvända ekonomi*. Göteborg: Daidalos, s. 83-110
- Furuland, L. (1971). *Folkhögskolan En bildningsväg för svenska författare*. Stockholm: Utbildningsförlag.
- Furuland, L. (2007). *Folkbildningens och folkrörelsernas betydelse för arbetarlitteraturen i Sverige*. Mimers småskrifter. Linköpings Universitet.
- Furuland, L., & Svedjedal, J. (2006). *Svensk arbetarlitteratur*. Stockholm: Atlas.

- Grandin, I. (2009). Ungdomskultur–och sen? Musikutbildning och utövande i svenska 1900-talsgenerationer. *Kulturellt. Linköping: Linköping Electronic Press.*
- Gustafsson, J. (2000). *Så ska det låta*. Akademisk avhandling i Pedagogik. Uppsala Universitet.
- Hartman, P. (1993). *Skola för ande och hand*. Avhandling i pedagogik, Linköping Universitet.
- Jansson, J. (2012). *Manufacturing concensus. Avhandling i Statsvetenskap. Uppsala Universitet.*
- Jonsson, J.O. & Gähler, M. (1995). *Folkbildning och vuxenstudier. SOU 1995:141*. Stockholm: Fritzes.
- Kvalbein A., & Lorentzen, A. (red.) (2008). *Musikk og kjønn- i utakt?* Norsk kulturråd. Fagboksforlaget.
- Larsson, A. (2007). *Musik, bildning, utbildning*. Makadam, Göteborg.
- Larsson, S. (2005). Förnyelse som tradition, I Laginder, A-M., & Landström, I. (red.) *Folkbildning - samtidig eller tidlös?* Linköpings Universitet, Skapande vetande, s. 169-194.
- Larsson, S. (2013). Folk high schools as educational avant-gardes in Sweden. I Laginder, A-M., Nordvall, H. & Crowther, J. (red.) *Popular education, power and democracy*. NIACE, s. 72-96.
- Lidegran, I. (2009). *Utbildningskapital*. Avhandling i Utbildningssociologi, Uppsala: Uppsala universitet.
- Lundahl, L. (2011). The emergence of a Swedish school market. I: Hatcher, R. & Jones, K. (eds.) *No country for the young*. London: Tufnell Press. p. 37-50.
- Lundh Nilsson, F. (2010). Den svenska folkhögskolans yrkesinriktade utbildningar 1868-1940, i Lundh Nilsson, F. & Nilsson, A. (red.) *Två sidor av samma mynt?*, Nordic Academic press, s. 81-110.
- Mangset, P. (2004). 'Mange er kalt, men få er utvalgt' *Kunstnerroller i Endring*, Bø, Telemarksforsking-Bø.
- Menger, P-M. (1999). Artistic labor markets and careers. *Annual Review of Sociology* 25: 541–74
- Melldahl, A. (2012). Utbildningsvägen till Kungl. Konsthögskolan, i Gustavsson, M. et al. (red.) *Konstens omvända ekonomi*. Göteborg: Daidalos, s. 143-161

- Nylander, E. (2010). Folkhögskolan som musikaliskt förmak, i Lundh Nilsson, F. & Nilsson, A. (red.) *Två sidor av samma mynt?*. Nordic Academic press, Lund. s 167ff.
- Nylander, E. (2014). Mastering the jazz standard. *American Journal of Cultural Sociology* 2: 66-96. Macmillian Publishers.
- Nylander, E. & Melldahl, A. (2013). Playing with Capital: Inherited and acquired capital in jazz school auditioning. Paper 7:e ESREA konferensen. 4-7 September 2013, Humboldt Universitet i Berlin.
- Palme, M. (2008). *Det kulturella kapitalet*. Avhandling i Utbildningssociologi, Uppsala Universitet.
- Olsson, B. (1993). *SÄMUS En musikutbildning i kulturpolitikens tjänst?*. Avhandling i musikvetenskap, Musikhögskolan i Göteborg.
- Sjöqvist E. (1986). *Spelet om Hola*, Örnsköldsvik; Angermannia.
- Stanfors, M. (2003). *Education, Labor Force Participation and Changing Fertility Patterns*. Avhandling i Ekonomisk historia. Lund Universitet.
- Tengberg, E. (1968). Folkhögskolans uppkomst, i Degerman, A., et al. (red.), *Svensk folkhögskola 100 år. D1*. Stockholm: Liber.
- Terning, P. (1967). Folkhögskolan och den pedagogiska utvecklingen 1918-1968, i Degerman, A., et al. (red.), *Svensk folkhögskola 100 år. D3*. Liber, Stockholm.
- Zeuner, C. (2010). Vuxenutbildningens början i Schleswig–Holstein, i Lundh Nilsson F. & Nilsson, A. (red.) *Två sidor av samma mynt?* Lund: Nordic Academic press, s. 57-81.

Andra källor

- Centrala studiestödsnämndens (CSN) regler för folkhögskolestudiernas lån och bidrag; http://www.folkhogskola.nu/Documents/Studiestod_folkhogskolestuderande_2013.pdf
- Kungliga Musikskolans årsberättelse. Antalet sökande respektive antagna se: http://www.kmh.se/assets/files/pdf/KMH_arsberattelse_2010.pdf